

SKAPA / OMSKAPA

– Om deltagarbaserad
scenkonst i skolan

Producerad av Johanssons pelargoner och dans
www.pelargonerochdans.se

Innehållsförteckning

Vilka är vi och vad vill vi med den här texten?.....	1
Deltagarbaserad scenkonst – en bakgrund.....	4
Möjligheter och utmaningar med deltagande.....	9
Scenkonstens plats i skolan idag.....	13
Lärdomar från projektet.....	17
Slutord – om konstens anpassning.....	20
Referenser.....	22

Vilka är vi och vad vill vi med den här texten?

Om oss

Johanssons pelargoner och dans är en scenkonstgrupp etablerad 2009. Vi har sedan starten skapat och turnerat dansföreställningar för barn och unga och arbetat danspedagogiskt. 2016 skapade vi vår första helt deltagarbaserad föreställning, "Koreografin", som bygger på att publiken följer instruktioner i hörlurar och tillsammans skapar föreställningen. Sedan dess har vi producerat ytterligare tre deltagarbaserade verk med liknande hörlursformat samt vidareutvecklat verken i relation till bland annat flerspråkighet.

Vår tanke med de deltagarbaserade verken är att publiken görs delaktig i att förkroppsliga den konstnärliga idén, och att fokus flyttas från betraktande av ett skeende till den kroppsliga erfarenheten hos publiken. De verk vi skapar tar sig på olika sätt an frågor om kroppen, i relation till samhället och individens delaktighet i det. I våra deltagarbaserade verk arbetar vi alltid med små publikgrupper för att kunna få ett nära möte med vår publik.

Vi som driver Johanssons pelargoner och dans och som har genomfört projektet Skapa/Omskapa är Karin Wiklund och Annica Styrke, koreografer och danslärare utbildade vid Dans och Cirkushögskolan.

Bakgrund

Idén till projektet Skapa/Omskapa kom efter att vi hade haft en planerad spelperiod med åtta föreställningar med ett av våra deltagarbaserade verk. Endast ett av de åtta speltillfällena blev bokade av kommunens skolor, trots att det var gratis och ägde rum på en etablerad scen i staden. I samma veva letade vi publik till en annan av våra deltagarbaserade föreställningar som utspelar sig i biblioteksmiljö, också den helt kostnadsfri för skolan, men hade svårt att få lärare att nappa.

Vi funderade då över om det var särskilt svårt för just deltagarbaserad scenkonst att nå ut till skolan. Det är en konstform som många lärare inte är bekanta med, särskilt i områden utanför de större städerna. Den kan också kräva mer förberedelser än en mer traditionell scenkonstföreställning då eleverna kan behöva få information innan om att/hur de ska delta. Det kan därtill vara ett hinder med föreställningar som tar små publikgrupper, t.ex. om en klass behöver delas i hälften. Samtidigt är deltagarbaserad scenkonst en konstform med stor potential. Den kan skapa möten mellan eleverna som deltar tillsammans, vara en möjlighet till nya erfarenheter

och identifikationer, ge publiken kroppsliga minnen som de bär med sig efter föreställningens slut och främja elevernas agens genom att eleverna är aktiva deltagare som är med och skapar/omskapar verket. Med projektet ville vi ta reda på om det fanns något vi som scenkonstgrupp kunde göra för att förbättra den deltagarbaserade scenkonstens förutsättningar att möta publik inom skola.

Vi som driver Johanssons pelargoner och dans och som har genomfört projektet Skapa/Omskapa är Karin Wiklund och Annica Styrke, koreografer och danslärare utbildade vid Dans och Cirkushögskolan.

Skapa/Omskapa har under 2023 fått stöd av Kulturrådet inom satsningen "Stärkt kultur i skolan" som syftar till att stärka samverkan mellan kulturaktörer och skolan samt främja en likvärdig tillgång till kultur i hela landet, oavsett skolform. Projektet har genomförts i samarbete med Dans i Västerbotten.

Om projektet Skapa/Omskapa

Skapa/omskapa är ett metodutvecklingsprojekt med syfte att öka den deltagarbaserade scenkonstens förutsättningar att möta elever i skolan. Genom ett pilotprojekt med utgångspunkt i vårt deltagarbaserade verk Medelgympa har vi fördjupat oss i hur scenkonstaktörer kan arbeta med kommunikation, paketering, pedagogik och inramning för att skapa bättre förutsättningar för samverkan med skolan.

Pilotprojektet har genomförts i två skolor i Västerbotten och består av flera olika delar. Vi har gjort research kring scenkonstnärers samverkan med skolan, genom samtal med andra scenkonstnärer, och med kultursamordnare och arrangörer. Vi har även tagit del av rapporter och utredningar på ämnet. Vi har undersökt skolornas förutsättningar för att kunna ta emot deltagarbaserade verk, avseende bland annat schema, tekniska förutsättningar, lokaler osv, genom samtal med lärare. Utifrån detta har vi tagit fram anpassat kommunikationsmaterial för att kommunicera Medelgympa till skolor, pedagogiskt material och vägledning för lärarna inför att föreställningen ska möta deras elever samt gjort förändringar i själva verket Medelgympa och dess inramning för att bättre kunna möta sin målgrupp av elever i skolmiljö. Vi har därtill gjort en analys av Medelgympa utifrån tillgänglighet och genomfört anpassningar för att alla elever ska kunna delta. Projektet har även innefattat spelningar av Medelgympa på respektive samarbetskola samt enkätundersökning och fokusgruppsamtal med medverkande elever och lärare.

Om föreställningen Medelgympa

Föreställningen som det här projektet bygger på heter Medelgympa och hade premiär i juni 2022. I verket får publiken möta dansaren tillika gympaledaren Ellen Söderhult som guidar dem genom föreställningen. Publiken bär hörlurar genomgående i föreställningen och i dem hör de både Ellens röst live och förinspelade instruktioner samt musik och ljudlandskap.

Publiken kommer till föreställningen ombytt till träningskläder och föreställningen börjar i något som liknar ett ganska traditionellt gympapass. Formen bryts upp allteftersom och utvecklas till en friare rörelsepraktik där deltagarna får gestalta ljud med sin kropp och meditera över kroppens förmågor.

Föreställningen är från början inte skapad specifikt för ung publik utan riktade sig vid premiären till alla från 13 år och uppåt.

Medelgympa. Foto: Chrissander Brun

Om den här skriften

I den här skriften sammanfattar vi de lärdomar vi gjort inom projektet, med förhoppning att sprida kunskapen vidare till andra inom fältet. Vi inleder med en bakgrund till deltagarbaserad scenkonst och diskuterar potential och risker med formatet, för att sedan göra en lägesbeskrivning av scenkonstens plats i skolan idag. Avslutningsvis sammanfattar vi de lärdomar vi fått från projektet och funderar kring vilka nya frågor projektet har väckt som kan vara intressanta att tänka vidare kring.

Skriften riktar sig främst till andra scenkonstnärer som arbetar mot skolan. Förhoppningsvis är den intressant oavsett om du arbetar med dans, teater, cirkus eller någon annan scenkonstform, och oavsett om du skapar deltagarbaserade verk eller ej. Andra som kan ha behållning av texten är lärare, kultursamordnare och arrangörer som vill få fördjupad insikt i scenkonstnärers förutsättningar, behov och kompetens kopplat till skolan.

Deltagarbaserad scenkonst – en bakgrund

Vad är deltagarbaserad scenkonst?

Vi definierar deltagarbaserad scenkonst som föreställningar eller upplevelser där publiken är aktivt deltagande, till skillnad från att enbart betrakta. Dessa scenkonstföreställningar kan ta plats i traditionella scenkonstrum såsom på teatrar eller dansscener, men har också ofta vidgat gränserna för var scenkonsten kan äga rum. Många deltagarbaserade verk tar plats i offentligheten eller på platser som byggts eller anpassats specifikt för scenkonstverkets uppförande.

Olika ord används av olika aktörer inom fältet såsom *immersiv*, *allomslutande*, *interaktiv*, *deltagande* och *deltagarbaserad*. Orden kan betyda lite olika saker och signalera olika grad av delaktighet, men används ibland också synonymt vilket kan vara förvirrande för publiken. Interaktiv är kanske det ord som signalerar lägst grad av delaktighet, då verket till exempel kan ha en traditionell form med uppdelning scen och salong, men där publiken på olika sätt inbjuds att interagera med aktörerna och kanske vara delaktiga i att styra händelseförloppet. Samtidigt kan interaktiv också användas som paraplybegrepp, och därmed ha en väldigt bred syftning. Immersiv eller allomslutande signalerar att det är ett omslutande verk där publiken kliver in i en värld där de befinner sig tillsammans med eventuella aktörer. Deltagarbaserad eller deltagande innebär ofta att publiken är avgörande för verkets form – att föreställningen helt bygger på att publiken är där och agerar. Ibland finns inga scenkonstaktörer med alls i föreställningen utan det är enbart den deltagande publiken som skapar verket. Vi använder i den här skriften *deltagarbaserad* som ett paraplybegrepp för föreställningar där publikens aktiva deltagande är avgörande för verket.

Deltagarbaserade konstupplevelser befinner sig i gränlandet mellan scenkonst, performance, installationskonst och ljudkonst. Nedan kommer ett antal exempel för att visa på bredden inom den deltagarbaserade scenkonsten. Eftersom vi utgår från en scenkonstkontext missar vi förmodligen verk skapade i andra kontexter, men verken nämnda nedan ska på intet sätt ses som en uttömmande lista utan kan främst ses som ett axplock av verk som får illustrera vad deltagarbaserad scenkonst kan vara.

Exempel ur en samtida svensk kontext

Konstnärssduon **Lundahl&Seitls** "Symphony of a missing room" (2009) som hade premiär på Nationalmuseum i Stockholm nämns som ett förgrundsverk av flera numera aktiva inom den deltagarbaserade scenkonsten. Publiken/besökarna bär hörlurar och ögonbindel och guidas av ljudet i hörlurarna och av en performer eller uppför verket tillsammans med en medbesökare. Verket har sedan premiären återuppförts på en mängd konstmuseum och konstbiennaler runt om i världen.

Carl Olof Berg hade 2015 premiär för sitt dansverk "Spänsta med Birgitta". Verket är inspirerat av prinsessan Birgittas motions- och bantningsprogram för hemmafruar från 1967 samt från Isadora Duncans danspraktik. Det är en performance där publiken får vara med och prova på rörelser och har spelat både på etablerade scener och funnits tillgängligt för hemlån där publik har kunnat boka en egen föreställning till sitt hem.

Ett omfattande verk i svensk kontext är "Satans trilogi" (2015-2017) som inleddes med "Satans demokrati" (2015). Projektledare och regissörer var **Py Huss-Wallin** och **Jimmy Meurling** som tillsammans med 120 konstnärer, 52 aktörer samt över 300 studenter från KTH och arkitekturskolan skapade en immersiv föreställning där publiken helt gick in i en annan värld där de fick vistas under det 4 timmar långa skådespelet. Som besökare kunde du röra dig fritt i den 3500 kvadratmeter stora konstinstallationen där teaterföreställningen rörde sig runt mellan de olika rummen och pågick parallellt på olika platser.

Satans demokrati. Foto: Anja Berggren

“Kamratföreningen Leviathan” av **Poste Restante** (2016) var också det ett immersivt, allomslutande verk som suddade ut gränserna mellan verklighet och fiktion. Publiken bjöds in att bekanta sig med ett hemligt sällskap, och om man vill och klarar av inträdesprovet även själv gå med i föreningen. Publiken fördes med bil till en kontorslokal som var inredd för föreningens verksamhet och fick lämna av sig personliga tillhörigheter innan de fick påbörja sin utbildning till adepter i föreningen. Blev man medlem kunde man också återkomma till platsen vid andra speltillfällen och delta i verket.

Nyxxx “12 talande dockor: Undersåtarna” (2018) var ett deltagarbaserat verk utan aktörer med en mer öppen form. Publiken fick kliva in i ett rum befolkat av 12 stycken dockor som började tala och be publiken om att göra saker. Publiken fick själva ta beslut om hur de svarar an på dockornas förfrågningar och uppmaningar.

12 talande dockor: Undersåtarna av Nyxxx. Foto: Gabriel Widing

“Kartan över oss” (2020) var ett hörlursverk skapat av **Joakim Rindå** och **Lisa Färnström** för Riksteatern. Föreställningen tog plats utomhus i 50 städer runt om i landet och besökaren använde sin egen mobiltelefon och hörlurar. Genom en programmerad GPS-vandring kunde besökarna göra val som ledde dem vidare till olika platser och berättelser.

React public performance blandar i verket “Keep it safe” (2020) dans, cirkus, fysisk teater och street performance. Det är ett verk som tar plats i det offentliga rummet och förflyttar sin publik mellan olika platser. Publiken involveras i att bära koner, hålla i avspärrningsrep och hjälpa aktörerna med olika uppgifter.

Ett deltagarbaserat verk i VR-format är **Robin Jonssons** “Alone Together” (2021). Föreställningen presenteras i Virtual Reality i realtid. Både publiken och dansarna har VR-glasögon med hörlurar och mikrofoner och möts i en virtuell miljö där de kan interagera, utan att befinna sig på samma geografiska plats.

Ett dansverk i gränslandet mellan interaktivt och deltagande är **Tove Sahlins** “Närheten” (2022) där publiken står utspridda i rummet och dansarna rör sig runt omkring. Allteftersom föreställningen går blir publiken indragen i dansen. Publiken flyttas runt, blir lyfta, hjälper dansarna upp från golvet och får vara med i små scener tillsammans med dansarna.

Närheten av Tove Sahlin. Foto: Märtha Thisner

Ett exempel på ett interaktivt verk riktat mot barn och unga är “NET” (2023) av **Or/eller** bestående av koreograferna Anja Arnquist och Madeleine Lindh. I scenrummet finns ett stort nät samt tre dansare som bjuder in publiken, barn från 5 år och uppåt, att delta i rörelse. Ett annat är “Do as I say” (2021) av **Bobbi Lo Produktion**. Ett verk om makt och mobbing riktat mot högstadieelever, där publiken flyttar sig runt i scenrummet på uppdrag av en befallande röst i högtalare och deltar i att spela upp olika scener tillsammans med fem dansare.

Därtill finns många föreställningar för bebisar som använder sig av interaktivitet och delaktighet, då detta är en publikgrupp som också kan ha svårt för det traditionella upplägget att sitta stilla och betrakta. Vårt att nämna är **Dalija Acin Thelanders** immersiva, installationsbaserade föreställningar för de yngsta barnen som exempelvis Myriader av världar (2017, Kungliga Operan), Månens sjätte dag (2020, Dansstationen) och Hjärtat inuti (2022, Kungliga Operan, i samarbete med Unga Klara). Hennes verk skapar en direkt och uppslukande upplevelse för publiken genom sin kombination av koreografi och installationskonst där aktörer och publik rör sig fritt.

Månens sjätte dag av Dalija Acin Thelander för Dansstationen. Foto: Nomi Media

Möjligheter och utmaningar med deltagande

Möjligheter

För oss var det vår danspedagogiska bakgrund som ledde oss till idén att skapa föreställningar där publiken involveras fysiskt, och där den kroppsliga upplevelsen hos de som deltar är utgångspunkt för skapandet. Att skapa deltagarbaserade verk var på många sätt en vidareutveckling av det vi hade arbetat med i en danspedagogisk miljö – men istället inom en konstnärlig praktik. Kombinerat med ett intresse för genusvetenskap, postkoloniala studier och normkritisk pedagogik har vi velat utforska hur identitetspositioner påverkar våra kroppar och hur vi rör oss – och hur rörelse kan åstadkomma förändring. Det händer något när vi rör på oss, när vi får engagera oss i en aktivitet, fysiskt känna på saker och ting, utforska en plats osv. För oss känns det som att vi kan komma åt något djupare.

När det kommer till deltagarbaserad scenkonst är det publikens närvaro och upplevelse som är själva konsten. Verket blir till genom att publiken träder in i det och aktiverar det. Det finns en stor potential i den här typen av scenkonst då den kan ge publiken möjlighet att träda in i situationer där de får uppleva verkligheten på ett annorlunda sätt, vilket kan få perspektiv att skifta och nya tankar att uppstå. Deltagandet i verket kan vara en möjlighet att uppleva, utforska och omförhandla sin plats i samhället, i det sociala och i historien. Efter föreställningens slut har också publiken ett kroppsligt minne att bära med sig, av att ha förhållit sig till sig själv, till andra och till omgivningen på nya sätt.

Jag tänker på dig av Johanssons pelargoner och dans. Foto: José Figueroa

Utmaningar

I arbetet med deltagarbaserade verk är det enligt oss ytterst viktigt att vara medveten om den makt och det ansvar vi som upphovspersoner har över den deltagande publiken. Då vi ber publiken att träda in i verket med sina kroppar, till skillnad från att enbart betrakta, gör vi anspråk på hela personen. Då är det viktigt att göra det möjligt att behålla sin integritet, exempelvis genom att det går att välja grad av delaktighet. För att publikdeltagarna ska vilja och våga ge sig hän måste de också känna tillit till oss som avsändare och aktörer.

Det kan vara närmare för känslor att uppstå av att uppleva något med sin egen kropp. Det gör det möjligt att skapa starka scenkonstupplevelser där publiken verkligen känner sig berörda och påverkade av innehållet. Av samma anledning finns en risk att som publikdeltagare känna sig manipulerad, varför det är viktigt att respektera varje individs egna upplevelse, och inte försöka forcera deltagaren till att känna en specifik känsla.

Ett sätt att hitta rätt i detta är att som upphovsperson i skapandeprocessen själva ständigt testa och låta provpublik testa de situationer man skapat för att förstå hur de känns i kroppen. Vad gäller hörlursverk tror vi att lusten och viljan att delta bygger på en finstilt noggrannhet kring vilka instruktioner som ges och hur rösten talar (tonfall, tilltal, rytm, samt dialekt, ålder, kön på den som talar) samt hur eventuella aktörer i rummet bemöter publiken.

Särskilda utmaningar och möjligheter i en skolkontext

Utmaningar med att samverka med skolan gäller alla former av scenkonst, inte bara deltagarbaserad. Samtidigt är det vissa saker med deltagarbaserad scenkonst som kan försvåra samverkan med skolan, medan andra saker kan ses som fördelar.

En aspekt som varit aktuell för oss och som ofta stött på patrull i mötet med skolan är de små publikgrupper vi kan ta emot. En av våra föreställningar spelar i halvklass och det blir då logistiska svårigheter för lärarna som behöver lösa vad den andra halvan av klassen gör samtidigt. I andra föreställningar tar vi emot en klass åt gången vilket underlättar logistiken men de små grupperna är ändå en ekonomisk utmaning då föreställningen blir betydligt dyrare per barn än till exempel en dansföreställning på en scen som kan ta in flera hundra i publiken.

Något annat vi märkt är utmanande är kommunikationen kring föreställningarna. Trots att deltagarbaserad scenkonst är väletablerad inom scenkonstbranschen så är det relativt få som stött på denna föreställningsform tidigare bland elever och lärare runt om i Sverige. Det gör att det blir en utmaning att förklara vad deltagarbaserad scenkonst är och hur en föreställningen går till. När ordet dans förekommer associeras det ofta med mycket fysisk rörelse och kanske svåra kombinationer av steg, något som inte avspeglar våra deltagarbaserade verk. Våra verk rör sig snarare i ett expanderat koreografifält där kroppars koreografi i rummet ses i en bredare bemärkelse. Dansen och rörelsen är i verken en inre upplevelse i varje publikdeltagare.

Därtill är det extra viktigt att tänka kring frivillighet i deltagande när man jobbar mot skolan eftersom eleverna är där under sin obligatoriska skolgång, inte för att de själva sökt upp en föreställning de vill vara med om. Ofta har de heller ingen aning om vad de ska uppleva eller vilka förväntningar som finns på dem, och kanske har de aldrig upplevt scenkonst av detta slag. Det kan därför vara bra att som scenkonstnär förväntas sig en viss nivå av tisslande och tasslande, skämtande eller svårigheter att fokusera, som kan ha sitt upphov i nervositet och osäkerhet. Skoltiden kan vara en utmanande tid vad gäller grypptryck och inkludering. Det kan därför vara särskilt viktigt att tänka igenom de situationer man ber publiken att träda in och tänka ett extra varv kring om de känns trygga, utifrån målgruppens perspektiv. Till exempel genom att fråga sig själv: "Skulle jag ha velat göra det här inför mina klasskompisar när jag gick i 7:an?"

Något som är en fördel med deltagarbaserad scenkonst är att eleverna ofta är positiva till att delta och upplever att det är roligare än "vanlig teater". Deltagandet blir ett avbrott från skoldagen som ofta kan vara ganska stillasittande. Just hörlursformatet är också något som kan skapa spänning och väcka intresse även från elever som kanske inte skulle vilja delta i dans om det presenterats på ett mer traditionellt sätt. Lärarna uttrycker också ofta att de är positiva till delaktigheten, samtidigt som de kan vara nervösa för om det kommer att fungera för alla elever, exempelvis med hänsyn till särskilda behov. Det kan dock ofta fungera oväntat bra för de elever som lärarna kanske tror ska ha svårt med fokus eller förståelse.

För målgruppen barn och unga, och kanske särskilt för högstadiet där sociala spel är ständigt pågående, så är bubblan som skapas i hörlursföreställningar väldigt tacksam. Varje elev har ett par hörlurar och de hör därför varken varandra eller vad de andra lyssnar till. Det kan ge möjlighet att kliva in i sig själv lite mer och kanske slippa att aktivt förhålla

sig till sina klasskompisar på det sätt man brukar. Att följa instruktioner i hörlurar ger också ansvarsfrihet, och kan öppna upp för att våga göra något som man kanske annars inte skulle göra. Eleverna som deltar i verken kan få möjlighet att ikläda sig nya roller eller testa på nya positioner. När det sker i en trygg scenkonstkontext kan det öppna dörrar till identifikationer som kanske inte känns möjliga att prova på till vardags. Det kan ge möjlighet att möta varandra på ett nytt sätt, se klasskompisarna med lite andra ögon, och kliva ut ur ens förutbestämda roller för en stund. Därigenom kan man också få syn på att roller och identiteter är rörliga och föränderliga. Att få prova nya uttryck kan ge oss erfarenheten av att mer än ett sätt att vara på kan vara "sant" och vara "jag".

Koreografin av Johanssons pelargoner och dans. Foto: Rebecka Holmström

Scenkonstens plats i skolan idag

En ojämlik tillgång till scenkonstupplevelser

Utifrån våra egna erfarenheter av att arbeta i skolan, men framförallt genom samtalen med lärare, kultursamordnare och andra scenkonstnärer i det här projektet, har vi försökt oss på att sammanställa en generell bild av hur skolans relation till scenkonst ser ut i dagsläget. Som underlag har vi också utgått från rapporter på ämnet som Svensk scenkonst – bransch- och arbetsgivarorganisationen för professionell teater, dans och musik samt Assitej – en nationell plattform för alla som arbetar med scenkonst för barn och unga, tagit fram.

Barn och ungas rätt till kultur är fastslagen både i svensk lag genom FN:s barnkonvention och i de nationella kulturpolitiska målen. I de rapporter som tagits fram av både Svensk scenkonst och Assitej pekar man på vikten av att nå ut med kulturupplevelser till skolan. Skolan som spelplats är unik då den har möjlighet att utjämna den ojämlika tillgång som barn och unga har till konst och kultur på grund av socioekonomisk bakgrund.

Enligt Assitejs rapport “Kom scenkonst” (2023) är barn och ungas tillgång till scenkonst genom skolan mycket ojämn och hur mycket scenkonst du får möta beror i stor utsträckning på var du bor. Alla kommuner och regioner har olika tillvägagångssätt för distribution av scenkonst, vissa mycket välfungerande sådana och andra helt obefintliga. Det finns inte heller någon nationell statistik över vilka elever som nås av kulturupplevelser och hur ofta, vilket försvårar arbetet med att kartlägga detta.

Samverkan mellan skola och scenkonstaktörer

Skolans läroplan slår fast att kulturupplevelser ska vara en del av lärandet och att alla elever under sin skolgång ska få ägna sig åt samt ta del av olika kulturuttryck, såsom exempelvis dans, musik och drama. Av de rapporter vi tagit del av och av de samtal vi haft med lärare och kultursamordnare framträder en generell bild av ett ojämnt engagemang för elevernas rätt till kulturupplevelser både från skolläda och lärare. Om man därtill tittar på lärarnas pressade läge med extremt hög arbetsbelastning är det lätt att förstå att schemabrytande aktiviteter, som att ta del av scenkonst, lätt faller mellan stolarna då det tar tid att planera och inte sällan innebär logistiska utmaningar.

Många scenkonstaktörer vill samarbeta med och spela i och för skolan. En utmaning när det kommer till dessa samarbeten är att det kan vara svårt för scenkonstaktörerna att hitta rätt vägar in då alla kommuner och regioner

har olika system för hur kulturaktiviteter distribueras. Det leder till att scenkonstaktörer får lägga mycket tid och resurser på att sätta sig in i de olika systemen för att nå ut med sina föreställningar.

Nyckelfaktorer

Vi har identifierat några faktorer som framträder som särskilt viktiga för skolans möjlighet att samverka med kulturaktörer i stort och scenkonstnärer i synnerhet.

Kulturombud

På många skolor finns det kulturombud vars uppgift bland annat är att inspirera och förmedla förslag på kulturaktiviteter till sina lärarkollegor. Dessa lärare har ofta stor betydelse för genomförandet av framgångsrika kulturprojekt i skolan. När kulturombuden har en god relation till kommunens kultursamordnare och får ta del av nätverksträffar och kompetensutveckling kan goda förutsättningar för kultur i skolan skapas. I vissa fall är det istället en kulturintresserad rektor eller en särskilt engagerad kultursamordnare i kommunen som utgör dessa viktiga nyckelspelare för att elever ska få möta kultur.

En bristvara för kulturombuden är dock tid – ingen av de vi mött i projektet har haft arbetstid avsatt för detta i sin tjänst, mer än att möjligtvis få chansen att besöka en nätverksträff då och då. Ett kulturombud på skolan som får tid i sin tjänst för att hålla sig uppdaterad på kulturutbud, förmedla det till sina kollegor samt ta emot kulturaktörerna på skolan är en nyckelfaktor för framgångsrik samverkan mellan kulturaktörer och skola.

Transport

En faktor som också har betydelse för tillgången till kultur är skolans geografiska placering. För skolor utanför städerna eller tätorterna krävs många gånger transport in till exempelvis den lokala teatern. I många kommuner erbjuds dessa skolor en abonnerad buss helt kostnadsfritt, men för vissa innebär det en extra kostnad som kulturbudgeten inte alltid klarar av. De lärare som vi samtalat med i det här projektet vittnar om att det ofta är möjligheten till ökade resurser, i form av vikarie eller annan extra vuxen, som saknas för att kunna ta med sina elever till en scenkonstupplevelse. Därför söker många skolor efterfrågar kulturupplevelser som är uppsökande och kan ta plats ute på skolan.

Lokaler

Då skolan många gånger söker efter kulturaktiviteter som är uppsökande är det många scenkonstaktörer som skapar föreställningar anpassade efter exempelvis klassrum eller gymnasalar. Enligt rapporterna som vi tagit del av är det dock många scenkonstaktörer som efterfrågar mer anpassade lokaler ute på skolan. Vill skolan kontinuerligt kunna ta emot scenkonst kan det vara bra att ordna exempelvis möjlighet till mörkläggnings och ökad flexibilitet i lokalbokning. Det är såklart positivt att scenkonstnärer skapar verk som får plats i skolans lokaler, men det medför också begränsningar för vilken typ av kulturupplevelser eleverna får ta del av. I de fall skolan kan samarbeta med närliggande verksamheter såsom en teater eller ett Folkets hus kan en större bredd erbjudas.

Skolans kunskap om kulturaktörers behov

Många scenkonstnärer uttrycker att det ofta finns brister i mottagandet på skolan och en allmän okunskap om scenkonstens praktiska och estetiska villkor. Det är inte ovanligt att det inte finns någon på skolan som tar emot kulturaktörerna på plats, att en lärare går mitt i en föreställning eller att överenskomna tider ändras med kort varsel. Till viss del handlar det kanske om att förstå att skolans värld och kulturaktörernas värld är olika och att man som kulturaktör inte kan förvänta sig samma mottagande och förståelse för ens förutsättningar som när man spelar på en etablerad dans- eller teaterscen. Med det sagt så skulle det göra stor skillnad om lärare fick mer öronmärkt tid för kulturaktiviteter i sitt uppdrag. Det vore även positivt med någon typ av fortbildning för lärare för att öka kunskapen om hur man tar emot kulturaktörer.

Kopplingar till läroplanen

Något som många lärare uppskattar är när kulturaktörer har gjort kopplingar mellan sina föreställningar eller kulturaktiviteter och läroplanen. Allra bäst är det då om föreställningen berör specifika lärandemål som ingår i ett ämne. Att lärare upplever sig behöva denna direkta och konkreta koppling till sin undervisning kan tolkas som att kulturupplevelser, som i läroplanen skrivs fram som en självklar del av varje elevs skolgång, inte alls har en självklar plats i skolan utan behöver motiveras utifrån ett särskilt ämnes specifika kunskapsmål. En överhängande risk med skolans efterfrågan på "nyttig scenkonst" blir då att kulturaktörer börjar anpassa innehållet i sin konst efter skolans krav, vilket betyder en inskränkning av den konstnärliga friheten. En nyckelfaktor för fortsatt kvalitativ scenkonst i skolan menar vi är att konsten får fortsätta vara fri och frånskild skolans lärandemål.

Konstens värde

Något som skulle underlätta arbetet med scenkonst i skolan är om skolan fick ett mer konkret uppdrag i relation till konst och kultur. Tydligare framskrivningar av skolans uppdrag att ge eleverna möjlighet att möta konst skulle också kunna bidra till att öka konstens värde och status i skolan, vilket är något som många scenkonstnärer efterfrågar. Det skulle kunna vara ett sätt att stävja den riktning som beskrivs ovan, att konsten tillrättaläggs efter skolans undervisningsmål.

En oundviklig och betydande faktor för både skola och scenkonstnärer är såklart ekonomiska medel. Ökade resurser skulle bidra till att skolan skulle ha möjlighet att köpa in scenkonst i större utsträckning. För scenkonstaktörerna skulle ökade resurser leda till möjligheten att bedriva sin verksamhet mer långsiktigt och fler kvalitativa verk för barn och unga skulle skapas.

Jag tänker på dig. Foto: José Figueroa

Lärdomar från projektet

Att genom det här projektet få tid att utforska förutsättningarna för ett gott samarbete med skolan, granska och förnya kommunikationsmaterial i den egna verksamheten samt möta kollegor, lärare och andra kunniga på området i samtal har varit mycket givande. Genom arbetet med projektet har vi fått större kunskap om de utmaningar som finns med att nå ut med scenkonst till barn och unga i skolan. En första lärdom är att vi är många som upplever dessa svårigheter och att det många gånger inte har att göra med formen på föreställningen vi vill nå ut med. Många gånger är det tillfälligheterna som avgör vilken konst som når ut till vilka elever. Praktiska aspekter som datum och tidpunkt samt lokalkrav kan spela stor roll för om en lärare väljer just din föreställning. Nedan följer några mer konkreta lärdomar som projektet fört med sig, som vi hoppas kan vara av relevans för andra.

Förberedelser inför föreställningen

Något som vi upplevt tidigare och som vi fått erfara än mer i det här projektet är vikten av välinformerade lärare och elever. Inför spelningarna på respektive skola har vi haft ett fysiskt möte med ansvarig lärare på varje skola. Det gav möjlighet att i lugn och ro prata igenom föreställningssituationen och hur de på bästa sätt skulle förbereda eleverna. Vi fick också möjlighet att prata igenom hur de skulle förbereda elever med särskilda behov och om de behövde någon ytterligare info. Lärarna fick också en lärarhandledning skickade till sig och ombads berätta för eleverna om föreställning samt visa trailer. När vi väl var på plats för att spela var det tydligt att eleverna var välinformerade vilket gav dem goda förutsättningar att ta sig an verket. Vår upplevelse och något som det här projektet hjälpt oss att återigen få syn på är att denna typ av förberedelsearbete har stor positiv inverkan på eleverna och lärarna.

Kommunikation

En annan del av projektet bestod i att se över vårt kommunikationsmaterial. Vi har tagit fram en ny föreställningstext, en ny trailer samt formulerat tydliga instruktioner i den lärarhandledning som skickas till lärarna innan, med information om bland annat tillgänglighet, språk och ombyte. Något vi lärt oss gällande hur vi kommunicerar våra deltagarbaserade verk är att inte krångla till det och bli för övertydlig. Om man till exempel blir för detaljerad kring vad man förväntas göra i föreställningen och lägger fokus på att allt är frivilligt, så finns det en risk att det kan avskräcka publiken. För att lärare och elever ska känna sig

trygga är det bra om texten är tydlig och begriplig. Samtidigt ska man inte underskatta sin publik och deras förmåga att ta till sig en konstnärlig text. Just med deltagarbaserade verk kan rörligt material vara extra viktigt, för att ge en bild av föreställningssituationen. Vi tog fram en ny trailer där fokus därför låg på att kommunicera själva upplevelsen av verket ur deltagarnas perspektiv. Vi upplever även att det finns mycket att vinna på att arbeta fram en lärarhandledning som bland annat innefattar vilken information eleverna behöver få innan, vad som förväntas av läraren under föreställningen och förslag på efterarbete i form av övningar och diskussionsunderlag.

Målgruppsanpassning av föreställningen

Medelgympa skapades inte ursprungligen för en skolpublik, men genom projektet fick vi möjlighet att göra en genomarbetning av föreställningen för att skapa så bra förutsättningar som möjligt för att möta klasser från åk 7 och uppåt. Något som vi tar med oss från den processen är att barn och vuxnas kroppsliga tempo skiljer sig mycket från varandra. Ett exempel – om barn får en instruktion om att ta sig från punkt A till punkt B kan det mycket väl hända att de springer mellan de två platserna, vuxna däremot rör sig ofta långsamt mellan platserna. I vissa fall spelar det inte så stor roll med olikheten i tempo, men i föreställningen *Medelgympa* fick det ganska stor betydelse och våra anpassningar i föreställningen bestod därför ofta i att förkorta vissa partier för att eleverna inte skulle behöva vänta in nästa händelse och tappa fokus och intresse.

Ytterligare förändringar vi gjort av föreställningen är att ta fram en engelsk version som kan spelas parallellt med den svenska för att öka den språkliga tillgängligheten. Vi har också tagit hjälp av en tillgänglighetskonsult för att förstå och avhjälpa de hinder som finns i föreställningen som kan drabba personer med fysiska funktionsnedsättningar.

När vi efter dessa anpassningar skulle ut och spela den nya versionen av *Medelgympa* var vi lite nervösa över hur den skulle tas emot av eleverna. Skulle de gå med på att delta och våga ge sig hän och gympa med oss? För att fånga upp elevernas tankar valde vi att efter varje föreställning hålla ett fokussamtal med några elever, men också att låta samtliga elever fylla i en enkät om deras upplevelse av föreställningen. Genom detta efterarbete och den direkta feedback som eleverna gav under föreställningarna fick vi ett kvitto på att majoriteten av de elever som mötte *Medelgympa* var mycket positiva till föreställningen.

Samverkan med branschen

En betydande lärdom för oss i det här projektet är hur givande det är att få prata och dela erfarenheter med kollegor i samma bransch. Det har gett oss en mer nyanserad bild av skolan som spelplats och värdefulla perspektiv på vår verksamhet och hur vi ”vanligtvis gör”. Att mötas och utbyta erfarenheter med andra konstnärer är en metod vi rekommenderar och som vi kommer att ta med oss till kommande projekt.

Frågor att ställa sig som scenkonstnär

Här har vi sammanfattat våra lärdomar i några frågor att ställa till sig själv som scenkonstnär, i relation till föreställningar och projekt i skolan. Vi hoppas att de kan vara till hjälp för att förstå mer om vad som kan vara bra att tänka på och förbereda.

- Vad är viktigt för eleverna att veta innan de kommer till föreställningen? Hur kan jag kommunicera det till dem?
- Finns det något som är viktigt för mig som scenkonstnär att veta om eleverna innan jag möter dem? Hur kan jag få den informationen?
- Vad är mina förväntningar på eleverna? Hur kan jag underlätta för dem att känna att kulturopplevelsen är en fri stund, utanför skolans läroplan, som inte kommer att betygsättas och som bara syftar till att de själva ska få en estetisk upplevelse?
- Mot vem riktar sig mitt kommunikationsmaterial? Har jag texter, bilder och videomaterial som är begripliga för lärare och elever?
- På vilka sätt kan jag se till att föreställningen passar för den målgrupp jag valt? Har jag involverat målgruppen i skapandet av föreställningen, genom exempelvis referensgrupper eller provpublik?
- Finns det hinder i föreställningen som gör att alla inte kan delta, exempelvis gällande språklig eller fysisk tillgänglighet? Hur kan jag avhjälpa dessa hinder?
- Kan jag följa upp föreställningens mottagande på något sätt för att öka min förståelse för hur föreställningen fungerar i skolkontexten? Exempelvis genom fokusgruppssamtal med, eller enkäter till, elever som varit med?

Slutord – om konstens anpassning

I projektet har vi samtalat med en mängd scenkonstaktörer, lärare, kulturombud och skapande-skolaansvariga runt om i landet. Samtalen har syftat till att öka vår kunskap om kulturaktörers samverkan med skolan, men i dessa samtal har också ett problem uppdagat sig, som kan sägas bestå av två delar:

1. Lärare undviker att låta sina elever ta del av kultur, av rädsla att inte hinna med den ordinarie undervisningen, och vill av samma anledning inte prioritera konstupplevelser som inte uppfyller sitt ämnes lärandemål.
1. Kulturutövare har (på grund av 1) börjat anpassa sitt skapande så att konstupplevelserna ska vara mer "pedagogiska", alltså ha en direkt koppling till olika ämnen i skolan eller lära eleverna någonting ämnesspecifikt.

Denna problembild stärks av rapporter vi tagit del av i projektet, såsom Assitej Sveriges "Spelar mindre roll?" (2022) och Svensk scenkonst rapport "Scenkonstens roll för barn- och ungdomskulturen" (2022). Vi ser därtill en generell tendens i samtiden där kultur nedvärderas och bortprioriteras, trots att den är oundgänglig för vår fantasi, möjlighet att känna livsmening och förmåga att tänka i nya banor. Genom konsten kan eleverna få en chans att pröva och formulera nya idéer om framtiden. Vi ser att lärare och rektorer behöver få ökad kunskap och argument kring kulturens självklara roll i skolan.

Till skillnad från skolboksvetandet släpper konsten fram det osäkra, ofärdiga, motsägelsefulla och mångtydiga i våra kunskaper. Konsten har plats för känslor och stämningar, det personliga och subjektiva, för konflikter och dilemman. Konsten berättar gärna konkret och sinnligt och visar i stället för att argumentera, frågar hellre än ger bestämda svar.

Jan Thavenius, 2004

Frågor att ta med sig in i framtiden

Nedan följer några frågor som väckts i projektet. Frågor som vi vill fortsätta att ställa till oss själva, och som vi tror att scenkonstbranschen behöver fortsätta ställa sig i relation till att spela i och för skolan.

- Vad kan och bör vi som scenkonstnärer som vill arbeta i skolan göra för att underlätta för lärare att ta in vår konst i sin undervisning? Kan vi bidra med kompetens kring varför scenkonst är viktigt och varför det bör finnas möjlighet för eleverna att ta del av kultur som inte nödvändigtvis passar in i ämnenas lärandemål? Kanske behöver vi som scenkonstnärer kompetensutveckla oss själva kring detta.
- Hur kan vi som scenkonstnärer stå stadigt i våra konstnärliga processer och behålla vår integritet, så att vi inte börjar anpassa konstens innehåll efter skolans kravprofil? Vilka politiska instanser kan vi rikta oss mot, var kan vi påverka systemet?
- Hur kan vi “anpassa” oss till skolan utan att anpassa konstens innehåll? Det är viktigt att vi som kulturaktörer bidrar till att skapa goda förutsättningar att spela i skolan och möta elever som publikgrupp. Det betyder inte att konsten ska vara mindre fri.

Referenser

Assitej Sverige (2022). "Spelar mindre roll? - En rapport om den ojämlika fördelningen av scenkonst till barn och unga i skolan".

<https://assitej.se/wp-content/uploads/2022/05/Spelar-mindre-roll-Rapport-ASSITEJ-Sverige.pdf>

Assitej Sverige (2023). "Kom Scenkonst - En djupdykning i kommunal distribution av scenkonst till barn och unga i skolan".

<https://assitej.se/wp-content/uploads/2023/05/Kom-Scenkonst-23.pdf>

Aulin-Gråhamn, Lena, Persson, Magnus & Thavenius, Jan (2004, red.). *Skolan och den radikala estetiken*. Lund: Studentlitteratur.

Svensk scenkonst (2022). "Scenkonstens roll för barn- och ungdomskulturen - En rapport om Svensk Scenkonsts medlemmars arbete med barn och unga".

https://www.svenskscenkonst.se/media/6145/scenkonstens-roll-foer-barn-i-mall_18-november.pdf

